

KÖLNEI LÍVIA*

Almási Balogh Pál, a reformkori polihisztor és családja

ALMÁSI BALOGH PÁL 1794-ben született Nagybarcán, Borsod megyében. Ahhoz az értelmiségi nemzedékhez tartozott, amelynek tagjai kimagasló képességekkel rendelkeztek, és a haza haladása iránt különlegesen elkötelezetten éltek. Ők mozdították ki a magyar társadalmat a kulturális és gazdasági elmaradottságból a *reformkornak* nevezett időszakban.

Református lelkészi családban, puritán értelmiségi légkörben nőtt fel. Korán megnyilvánult kitűnő nyelvérzéke: a görög és latin mellett megtanult angolul, németül, franciául, spanyolul és olaszul. 1817-1823 között végezte Pesten orvosi tanulmányait. (Egy kéziratot, magyar nyelvű orvosi értekezését — LENHOSSÉK MIHÁLY¹ hozzáfűzött bírálatával — a Semmelweis Orvostörténeti Könyvtár ritkasággyűjteménye őrzi.)

Mint frissen végzett orvos, kiábrándulva tapasztalta tudománya szűkös lehetőségeit. 1825-ben németországi tanulmányútra indult, találkozni akart kora jeles orvosaival, híres személyiségeivel. Ekkor találkozott többek között GOETHÉVEL, *Köthenben* pedig — és ez döntő jelentőségűnek bizonyult életében — SAMUEL HAHNEMANN², a *homeopátia* nevet viselő új gyógy mód megalapítójával. Ettől kezdve orvosként a homeopátia alkalmazója, elkötelezett híve lett. Az 1840-es évekre a homeopátiás gyógyítás legnagyobb magyar tekintélyévé vált.

Nagy szerepe volt a *Magyar Hasonszenvi Orvosegylet* megalapításában, amelynek 1865-ben elnöke lett. Páciensi körébe tartoztak Magyarország akkori legbefolyásosabb személyiségei — én csak a két legismertebbre utalok, SZÉCHENYI ISTVÁNra és KOSSUTH LAJOSra, akikkel az orvos-beteg-viszonyon túl baráti kapcsolatban is állt. Részt vett közéleti kezdeményezéseikben, sőt nemegyszer ő maga adott nekik ötletet később híressé vált műveikhez.

Szociális érzékenysége arra sarkallta, hogy a magyar mágnásokból álló páciensi köre mellett a szegényeket — különösen a leverett szabadságharc után — ingyen gyógyítsa, és hogy a magyar egészségügy fejlesztésén munkálkodjék.

Közéleti szerepét meghatározta Széchenyi és Kossuth barátsága. Résztvevője vagy kezdeményezője volt minden haladó társadalmi mozgalomnak. Ő kezdeményezte az *Angol-Magyar Kereskedelmi Intézet* és az *Iparegylet* megalapítását — ez utóbbi Kossuth közreműködésével jött létre, és felvállalta Magyarország iparának fellendítése mellett a kultúra terjesztését is. Az ő nevéhez fűződik az *Állatkínzás Elleni Egylet* megalapítása is 1844-ben. 1830-tól, akadémiai tagságától kezdve fáradhatatlanul képviselte az *Akadémia* ügyét: valóságos „utazó nagykövetévé” vált ennek az intézménynek.

* Semmelweis Orvostörténeti Múzeum, Könyvtár és Levéltár, 1023 Budapest, Török utca 12.

Orvosi és közéleti tevékenysége mellett kiemelkedő szerep jutott Almási Balogh Pálnak a *nyelvújító mozgalomban*. Veleszületett nyelvérzéke miatt kapcsolódott a mozgalomba, és sajtóvitát folytatott BUGÁT PÁL orvos-nyelvújítóval, akivel az alapelvekben ugyan egyetértett, szóalkotó „*túlkapásait*” azonban élesen bírálta.

Szenvedélyes könyvgyűjtő volt, Magyarország akkori talán legnagyobb magánkönyvtárával rendelkezett. Folyóiratokban és akadémiai kiadványokban nagyon sok dolgozata jelent meg, több tudományos területen maradandót alkotott. 1836-tól szerkesztette az Akadémia által kiadott „*Tudománytár*”-at. Kiadatlan kéziratának és orvosi feljegyzéseinek nagyrészt az *ELTE Egyetemi Könyvtára* őrzi.

Élete utolsó idejéig polihisztor értelmi képességeihez méltó, aktív életet élt. 1867-ben halt meg.

Fia, a szintén homeopata orvos BALOGH TIHAMÉR így állítja elénk apját önéletrajzában: „*Atyám híres és nevezetes orvos volt az országban. Tekintélye rengeteg. A homeopatia akkor vonult be diadalmasan hozzánk s a közönség, mint mindig, két kézzel kapott az „új” gyógyítómód után. (...) A legelőbbkelő mágnes- és dzsentricksaládok törhetetlen hívei voltak a homeopatiának s nem volt valamirevaló ház, ahol nem tartottak kis kézi patikát s hozzá könyvet. Aranykorát élte akkor Magyarországon Hahnemann tana. A nagy flaskó orvosságoknak majd minden intelligens ember hátat fordított s áhitattal vette be a „Kügerliket”.³*

Atyám Hahnemannt személyesen ismerte. Súlyos gyomorbajából ez a nagy ember gyógyította ki. Oly nagy tisztelője lett, hogy MELANIE testvéremet is az ő második feleségének a nevére keresztelte el. Végül rendes tagja volt a tudományos akadémiának is. Mindez roppantul emelte a tekintélyét s nem volt orvos a fővárosban, akinek olyan előkelő klientúrája lett volna, mint neki. (...) Mi volt természetesebb, mint az, hogy én is vágytam nyomdokaiba lépni. Még csak eszembe sem jutott, hogy más valami is válhatnék belőlem, mint orvos. (...)

Óriás könyvtára volt, melyről legendák keringtek az országban. Örökké buvárkodott benne. Ez volt egyetlen szenvedélye. (...) Nem volt Magyarországon magánember, akinek annyi könyve lett volna. Összes keresményét erre áldozta. Ha akkor édesatyám könyvek helyett Pesten földet vásárolt volna: milliókat hagyhatott volna ránk. Folyton érkeztek a nagy ládák külföldről, melyek csak úgy ontották magukból a könyveket. S atyám csillogó szemmel, átszellemült arccal szorított nekik helyet a többi könyvek között. Legnagyobb földi öröme volt, ha azokat folyton folyvást rakosgathatta. Létrán fel, létrán le, hol kiszedte, hol visszarakta.

És nekem ott kellett segédkeznem.”

ALMÁSI BALOGH TIHAMÉR 1838-ban született. Gyermek- és ifjúkora idején a homeopátia virágkorát élte Magyarországon és Európa-szerte. Apja hivatását követve, homeopata orvosként Aradra költözött, ahol városi, majd megyei főorvos lett. Apja halála után három évvel, 1870-ben költözött vissza Pestre, ahol a homeopátiás mozgalom egyik meghatározó személyiségévé vált. Évekig szerkesztette a *Hasonszenvi Lapokat*, orvosi cikkeivel és könyveivel szolgálta a homeopátia ügyét. Szépíróként is híressé vált. Még nagykőrösi gimnáziumi éve alatt tanára, ARANY JÁNOS biztatta őt írásra. „*Almási Tihamér*” néven megjelentetett népies színműveit sikerrel adták elő a színpadokon, az 1870-80-as évek egyik legismertebb színpadi szerzője volt. 1907-ben halt meg, így megérte a homeopátia teljes háttérbe szorulását a gyors fejlődésnek indult akadémikus gyógy móddal szemben. Alakját idézzük meg egy szépíró kortársának róla írt, baráti, ugyanakkor szarkasztikus hangvételű nekrológjából⁴:

„Midőn temetése előtt vagy tiz nappal nála jártam, ott ült dolgozó-asztala mellett. Előtte egy pohár víz, melyből egy kávéskanálnyit szürcsölt éppen. Arczát lázas pir boritá s a fejét fájlalta. Kérdezem: Mit szed? Oh, felelé, az Aconitum kivonatát.

Csodálkozott, hogy engem, aki az ő felfogása szerint örült életmódot folytatok (napjában két szivarnál többet szívok el, +18 foknál nem bújok téli kabátba s ha melegem van, fagylaltot eszem) — hogy, úgymond, mindannyiszor nem üt meg a guta, míg ő forró időben is karjára akasztotta a

nehéz felsőkabátot; egyenlőtlen hőfokú szobákon nem egyszerre haladt át, megvárva, míg teste apránként hozzá szokik az egyes szobák temperaturájához; aki úgyszólván tokban járt; aki a svájci sajtot lágyra vakarta s mint a vaját kente a kenyérre. Merő óvatosság volt és aggodás, önmagának állandó megfigyelési tárgya — s ime, tán mivel elmulasztotta kabátja legalsó gombját a likába akasztani, megragadta a halál és leterítette.”

Balogh Tihamér fiai, Elemér és Lóránt nem az orvosi hivatást választották.

BALOGH LÓRÁNT (1869–1945) építészmérnök lett. 1912-től az Iparművészeti Főiskola főigazgatója, majd a *Műszaki Egyetem* tanára volt. Jelentős építészeti életműve mellett munkatársa volt a *Révai Nagy Lexikonnak*. BALOGH ELEMÉR (1871–1938) közgazdász és híres gazdasági szervező szakember lett. Ő alapította meg KÁROLYI SÁNDOR GRÓFFal együtt a „*Hangya Szövetséget*”, a *Fogyasztási Szövetkezetek Központját*, amely jelentős tényezője lett az ország gazdasági fejlődésének.

FELHASZNÁLT IRODALOM

Kóczián M. — Kölnei L.: *Homeopátia Magyarországon*. Budapest, Noran, 2003. Részletes irodalomjegyzék itt található.

Nagy Károly: *Dr. Almási Balogh Pál életútja*. Nagybarca-Ózd, 1992.

Fialovszky Béla: *Almási Balogh Pál dr. élet- és jellemrajza*. A Hangya-Újság kiadása, 1933.

JEGYZETEK

¹ Lenhossék Mihály (1773-1840) országos főorvos, a pesti egyetem orvosi karának dékánja.

² Samuel Hahnemann (1755-1843) orvos és gyógyszerész. Önmagán végzett kinin-kísérletei során fedezte fel a „*hasonló hasonlót gyógyít*” — amúgy régi, Galénoszhoz visszavezethető — gyógyítási elvet. Erre alapozta a „*homeopátiát*”-nak nevezett gyógyítási módszerét.

³ Az idézet a korabeli helyesírás szerint íródott. Részlet Balogh Tihamér kéziratos visszaemlékezéséből. Keletkezési ideje: 1904 körül. BALOGH EMESE tulajdona.

⁴ Ágay, In: *Vasárnapi Újság*, 1907.